

تلفن همراه و رفتارهای ارتباطی دانشجویان دانشگاه‌های شهر یزد

شراره مهدی‌زاده^۱

مژگان خوشنام^۲

تاریخ دریافت: ۹۲/۱/۱۵

تاریخ پذیرش: ۹۳/۵/۱۸

چکیده

این پژوهش به بررسی رابطه بین استفاده از تلفن همراه با روابط اجتماعی دانشجویان دانشگاه‌های یزد می‌پردازد. جامعه آماری تحقیق تمام دانشجویان دانشگاه‌های یزد بود که تعداد کل آنها ۴۲۴۲۶ نفر است. از جدول کرجسی و مورگان (۱۹۷۰) جهت تعیین اندازه نمونه استفاده شد که با توجه به پراکندگی جامعه آماری از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای استفاده شد و ۳۸۴ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. در پژوهش حاضر متغیر مستقل میزان استفاده از تلفن همراه و متغیر وابسته رفتارهای ارتباطی است که در سه بعد رابطه با دوستان، رابطه با خانواده، و رابطه در نهاد دانشگاه مورد سنجش قرار گرفته است. با استفاده از مدل کمپبل (۲۰۰۵) گویه‌ها استخراج شد و روابط در سه بعد ذکر شده با تفکیک پیامدهای مثبت و منفی بررسی شده‌اند. همچنین بر مبنای مدل کیم و میتومو (۲۰۰۲ و ۲۰۰۶) استفاده از تلفن همراه در رابطه با عمق و گستره روابط اجتماعی دانشجویان نیز قرار داده شده است. نتیجه آزمون فرضیات حاکی از آن است که بین استفاده از تلفن همراه با روابط دانشجویان با خانواده، دوستان و در نهاد دانشگاه رابطه معنی‌دار وجود دارد. همچنین نتایج نشان می‌دهد که استفاده از تلفن همراه سبب افزایش عمق روابط اجتماعی می‌شود ولی سبب گسترش روابط نمی‌شود.

کلیدواژه: استفاده از تلفن همراه، روابط اجتماعی، عمق و گستره روابط اجتماعی، دانشجویان دانشگاه‌های شهر یزد

۱. استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه الزهراء، sh.mehdizadeh@yahoo.com

۲. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، m.khoshtnam.p85@gmail.com

مقدمه و طرح مسئله

جامعه‌شناسی به عنوان یک رشته علمی از بدو پیدایش خود علاقه وافری به تبیین تغییرات اجتماعی داشته است. در این میان پیامدهای تغییرات اجتماعی، و از جمله تغییرات تکنولوژیک، بر روابط اجتماعی یکی از کانونی‌ترین دغدغه‌های جامعه‌شناسی بوده است. اندیشه‌های کلاسیک‌های جامعه‌شناسی، از دلمشغولی دورکیم به آنومی و انسجام اجتماعی گرفته تا دغدغه‌های اخلاقی مارکس در باب بیگانگی، همگی از این منظر قابل مطالعه و فهم هستند. اما علاقه به بررسی پیامدهای تکنولوژی بر روابط اجتماعی خاص جامعه‌شناسان کلاسیک نیست، بلکه در روزگار ما نیز حجم انبوهی از پژوهش‌های تجربی و تأملات نظری را به خود اختصاص داده است؛ آن‌گونه که جامعه‌شناسان بزرگی چون کاستلز در باب جامعه شبکه‌ای و تأثیر فناوری‌های نوین ارتباطی بر زندگی اجتماعی قلم‌فرسایی کرده‌اند. تلفن همراه نیز به عنوان یکی از جدیدترین فناوری‌های ارتباطی نمی‌تواند از حوزه توجه و علاقه جامعه‌شناسی دور بماند و در سال‌های اخیر، به موازات رشد استفاده از تلفن همراه، پژوهش و نظوروری در باب پیامدهای آن نیز روندی افزایشی داشته است. جامعه ایران نیز در یک دهه اخیر شاهد رشد روزافزون استفاده از تلفن همراه در میان اقشار متعدد و به ویژه جوانان بوده است. اما رشد مطالعات تلفن همراه فرسنگ‌ها از رشد استفاده از تلفن همراه عقب مانده است. تلفن همراه، به عنوان یک وسیله ارتباطی، جایگاه مهمی در زندگی افراد پیدا کرده و به جزئی جدایی‌ناپذیر از مناسبات زندگی روزمره تبدیل شده است؛ به گونه‌ای که ممکن است بسیاری از افراد زندگی بدون آن را ناممکن یا دست‌کم نامطلوب تلقی کنند. استفاده روزافزون از این تکنولوژی ارتباطی موجب اتخاذ دیدگاه‌ها و موضع‌گیری‌های متفاوتی در میان صاحب‌نظران و پژوهشگران شده است؛ نگرانی و دغدغه برخی این است که تلفن همراه جایگزین اشکال سنتی معاشرت با دیگران شود (گرگن^۱، ۲۰۰۲: ۳۱)، اما برخی دیگر بر این عقیده‌اند که تلفن همراه، همچون سایر رسانه‌های جدید ارتباطی، ابزارهای برقراری ارتباط را تکمیل کرده است (کمپیل^۲، ۲۰۱۰: ۴۳۸).

این وسیله ارتباطی دارای ابعاد، آثار و پیامدهای مختلفی است که می‌توان آنها را به طور کلی در دو دسته هویتی و ارتباطی قرار داد.

به لحاظ هویتی می‌توان مدعی شد که تلفن همراه نقش مهمی در شکل‌گیری ارزش‌ها،

1. Gergen
2. Campbell

هویت و سبک زندگی افراد و به ویژه جوانان ایفا می‌کند. نوع گوشی همراه می‌تواند به عنوان ابزاری برای تمایزیابی طبقاتی مورد استفاده قرار گیرد. همچنین شیوه استفاده از تلفن همراه دارای توزیع اجتماعی - فرهنگی است و در میان گروه‌های مختلف سنی، تحصیلی و بر حسب سرمایه‌های فرهنگی افراد متفاوت است. به علاوه، مصرف تظاهری تلفن همراه نیز در میان گروه‌هایی از افراد معمول است. می‌توان گفت که تلفن همراه خرده‌فرهنگ خاص خود را ایجاد کرده است و این خرده‌فرهنگ عرصه‌های مختلفی از زندگی افراد را، از نگرش‌ها و ارزش‌ها گرفته تا تعاملات و حتی ادبیات نوشتاری آنها (از طریق سیستم پیام کوتاه) تحت تأثیر قرار می‌دهد. همچنین «مالکیت تلفن همراه می‌تواند نشان دهد که یک فرد، فردی اجتماعی، در دسترس، و بنابراین مورد پذیرش دیگران است. به علاوه تلفن همراه می‌تواند نماد استقلال جوانان از خانواده‌هایشان باشد (کمپبل، ۲۰۰۵: ۱۲).

اما آثار و پیامدهای تلفن همراه در بعد ارتباطی وسیع‌تر و پیچیده‌ترند. پیامدهای ارتباطی و تعاملی تلفن همراه را می‌توان در دو دسته طبقه‌بندی کرد: غلبه بر محدودیت‌های سنتی ارتباط و دگرگون کردن ساختاری مناسبات اجتماعی.

در خصوص مسئله اول، آن‌گونه که می‌دانیم، از گذشته‌های دور تعامل افراد منوط به همجواری فیزیکی آنها بوده است. اما وسایل ارتباطی جدید این معادله را بر هم زده، و به بیان آنتونی گیدنز، بر فاصله‌های زمانی و مکانی غلبه کرده و آنها را در پرانتز قرار داده است. هرچند این فرایند با ابداع تلفن آغاز شده است، اما تلفن همراه با امکانات بیشتر و جذاب‌تر از قبیل سیستم پیام کوتاه، بلوتوث و... و نیز عدم نیاز به جای ثابت، آن را تکمیل کرده و بسط داده است. از این رو، به نظر می‌رسد که در اثر رواج تلفن همراه، به تدریج نظام الگوهای کنش متقابلی که در طول زمان به آنها عادت کرده بودیم، در سطح فردی و اجتماعی تغییر یافته و بخش زیادی از آنها از راه دور و با فاصله انجام می‌گیرند (موسوی، ۱۳۸۹: ۱۶).

اما در خصوص مسئله دوم، چنان‌که بسیاری از محققان (کیم^۱ و میتومو^۲، ۲۰۰۲ و ۲۰۰۶ و تاناکا^۳، ۲۰۰۳: ۴۷) مطرح می‌کنند استفاده از تلفن همراه تغییراتی ساختاری در مناسبات و شیوه‌های ارتباطی ایجاد کرده است و این تغییرات از دو بعد قابل بررسی است:

اول این‌که تلفن همراه با امکاناتی مانند پیام متنی، پیام‌های تصویری و سایر تکنولوژی‌های مرتبط، سطح و فراوانی روابط اجتماعی را تغییر داده و در واقع، موجب افزایش کمی در

1. Kim
2. Mitommo
3. Tanaka

تعاملات اجتماعی شده است. در نتیجه ادراکات افراد از ارتباطات میان فردی تحت تأثیر استفاده از امکانات تلفن همراه قرار گرفته که این مسئله در درازمدت بر شیوه توسعه و ساخت‌یابی ارتباطات در اجتماعات مختلف تأثیرگذار خواهد بود.

دوم این که گسترش استفاده از تلفن همراه به لحاظ کیفی نیز بر روابط اجتماعی تأثیرگذار بوده است. این مسئله دقیقاً نقطه کور و پرابلماتیک مطالعات تلفن همراه است و قضاوت‌های مختلفی در خصوص آن وجود دارد که در سطور آغازین این نوشته به آنها اشاره کردیم. بنابراین قضاوت در خصوص این تأثیرات بسیار دشوار است زیرا هم نیازمند گذر زمان است و هم نیازمند تحقیقات تطبیقی در مقاطع زمانی مختلف، در میان گروه‌های اجتماعی مختلف و در بسترهای اجتماعی - فرهنگی مختلف. اما آن‌جا که مطالعات تلفن همراه هنوز در مرحله کودکی خود به سر می‌برند و تا رسیدن به بلوغ راه درازی در پیش دارند، هیچ‌کدام از این پیش‌زمینه‌ها هنوز موجود نیست و از همین رو ضرورت انجام پژوهش‌های تجربی در این عرصه به شدت احساس می‌شود.

مسئله دیگر در این بین عادت‌های موبایلی است که براساس تحقیقات صورت گرفته از یک جامعه آماری دانشجویی مشخص شده که ۹۴ درصد دانشجویان به گفته خودشان هر روز پیامک ارسال می‌کنند و جالب این است از هر ۱۰ نفر دانشجویی که در حین برگزاری آزمون و ۹ نفر در حین برگزاری کلاس پیامک ارسال می‌کنند. در همین حال ۳ نفر از هر ۴ نفر دانشجوی ایرانی حین خواب تلفن همراه خود را در کنار رختخواب خود دارند و همین تعداد نیز اعتراف کرده‌اند که تلفن همراه خود را زمانی که به حمام یا دستشویی می‌روند برای ارسال پیامک و یا پاسخگویی با خود می‌برند. ۶۳ درصد این افراد هنگام دوش گرفتن به یک تماس تلفنی پاسخ داده‌اند و ۴۱ درصد نیز بخش زیادی از زمان خود را در دستشویی برای برقراری یک تماس واقعی گذرانده‌اند.^۱

حال با توجه به رشد کمی روزافزون تلفن همراه در کشور، فقدان تحقیقات کامل، جامع و قابل اعتماد در خصوص پیامدهای تلفن همراه و نیز با توجه به این که استان یزد با ضریب نفوذ ۸۰/۵ درصد صدرنشین ضریب نفوذ تلفن همراه در کشور است، همچنین با در نظر داشتن اینکه جوانان و به ویژه قشر دانشجوی همواره در استفاده از تکنولوژی‌های نوین از اقشار دیگر پیشی می‌گیرند و به دنبال آن تأثیرپذیری بیشتری نیز از تکنولوژی‌ها و وسایل ارتباطی دارند، پژوهش حاضر بررسی استفاده از تلفن همراه را در عرصه روابط اجتماعی و تغییرات ناشی از آن در میان دانشجویان دانشگاه‌های یزد هدف خود قرار داده است.

پیشینه و چارچوب نظری

تلفن همراه به عنوان یک وسیله ارتباطی پیامدهای قابل ملاحظه‌ای بر روابط و کنش‌های میان انسان‌ها در سطوح خرد، متوسط و کلان داشته است. به عنوان نمونه، تقویت شبکه روابط فرعی و ضعیف اجتماعی یکی از این موارد است. تلفن همراه می‌تواند حجم روابط اجتماعی ضعیف و پیوندهای ارتباطی سست را در جامعه افزایش دهد. همان‌طور که جامعه‌شناسانی چون گرانووتر و لینگ مطرح کرده‌اند، پیوندهای ضعیف ارتباطی به آندسته از ارتباطات گفته می‌شود که تنها در اوضاع و شرایط خاصی (پیدا کردن شغل، منزل اجاره‌ای و ...) می‌توانند فعال شوند (لینگ، ۲۰۰۲: ۱۵) و این وسیله ارتباطی می‌تواند این‌گونه پیوندهای ناپایدار و سست را در جامعه هم تسهیل و هم تقویت کند.

تلفن همراه حتی بعضاً می‌تواند در جهت «تخریب روابط اجتماعی» به کار رود. در این زمینه تحقیقات کیت فاکس در سال ۲۰۰۱ نشان داد که تلفن همراه به ویژه از طریق پیامک‌ها وسیله مناسبی برای تولید و پخش شایعه است و می‌تواند روابط میان افراد را شدیداً تحت تأثیر قرار دهد (گسر^۲، ۲۰۰۴: ۱۸).

لینگ با بررسی پیامدهای تلفن همراه بر روی روابط خانوادگی معتقد است که تلفن همراه با حفظ حریم خصوصی و احساس آزادی و امنیت جوانان نقش مهمی در گسترش کنترل والدین بر جوانان داشته است (بوند^۳، ۲۰۱۰: ۲۳). او تقویت روزافزون تماس‌ها و ارتباطات نزدیک به ویژه از طریق تلفن همراه را دربردارنده پیامدهای عاطفی و احساسی فراوان و نیرومند در جوامع امروزی می‌داند. یکی از این پیامدها «مدیریت اضطراب‌ها و نگرانی‌ها» از راه دور بوده است. پیامد مهم دیگر تقویت احساس همبستگی و انسجام در بین مردم به ویژه دوستان و آشنایان است. بدین ترتیب می‌توان ملاحظه کرد که لینگ نسبت به تأثیرات و پیامدهای اجتماعی تلفن همراه خوشبین است (موسوی، ۱۳۸۹: ۴۷).

از میان موضوعات و پیامدهای این وسیله بر جوانان (مثل تغییر الگوهای ارتباطی، مصرف رسانه‌ای و سرگرمی) مهم‌ترین موضوع در ارتباطات تلفن همراه برای جوانان، ایجاد و حفظ شبکه‌های اجتماعی‌شان است. جوانان برای دستیابی به این هدف، از طیف گسترده‌ای از ارتباطات مؤثر (از جمله تلفن همراه و پیام کوتاه) استفاده می‌کنند. کیم و میتومو (۲۰۰۶) معتقدند جوانان به ویژه هنگام شکل‌گیری اولین روابطشان با جنس مخالف، پیام کوتاه را به عنوان یک

1. ling
2. Geser
3. Bond

رسانای عالی برای ارتباطات می‌دانند. تلفن همراه دسترسی به شبکه دوستان را هموار می‌کند. در واقع استفاده از تلفن همراه سبب تسهیل روابط اجتماعی جوانان می‌شود (والش، ۲۰۰۹: ۵۶). علاوه بر این کیم^۲ و میتومو^۳ (۲۰۰۶) معتقدند که در این دوره سنی (جوانی) وسایل ارتباطی که تماس با همسالان را بدون مزاحمت والدین و معلمان ممکن می‌کند، بسیار درخور توجه است و علت محبوبیت تلفن همراه و پیام کوتاه را روشن می‌کند. به هر حال رفتار ارتباطی و محتوای ارتباطی ممکن است از گروهی به گروه دیگر تفاوت کند. این الگوهای متفاوت به معنای رفتار ارتباطی متفاوت و استفاده متفاوت از وسایل ارتباطی در زندگی روزمره است. دویت^۴ (۲۰۰۹) در تحقیقی که به بررسی پیامدهای مثبت و منفی استفاده از تلفن همراه در روابط اجتماعی جوانان پرداخته است به این نتیجه دست یافت که جوانان از تلفن همراه به ندرت برای معاشرت با پدر و مادر استفاده می‌کنند، بلکه اغلب رابطه آنها با والدین از طریق تلفن همراه با یک هدف خاص بوده است، مثلاً خبر از دیر آمدن به خانه و... همین‌طور تمام جوانان مورد مطالعه اظهار داشتند که فایده اصلی تلفن همراه برای آنها، راحتی، تنظیم سریع قرار ملاقات‌ها، و اطلاع به پدر و مادر در مورد این‌که کجا هستند و چه زمانی به خانه برمی‌گردند و از این جهت احساس استقلال می‌کنند. تمام جوانان معتقد بودند که داشتن تلفن همراه سبب افزایش ایمنی آنهاست. چون در صورت بروز خطر بلافاصله می‌توانند با پلیس یا والدین خود تماس بگیرند. از طرفی تمام والدین معتقدند که تلفن همراه به نفع جوانان است و سبب تسهیل روابط اجتماعی و افزایش احساس امنیت آنها شده است و نیز امکان نظارت والدین بر جوانانشان را فراهم می‌کند. در عین حال عده‌ای بر این باورند که تلفن همراه ممکن است یک احساس امنیت کاذب به جوانان بدهد که سبب بروز خطرات بیشتری برای آنان شود (دویت، ۲۰۰۹: ۲۰).

در پیمایشی که توسط ویلیام شورت انجام شده، از مردم در مورد زمان‌هایی که تماس تلفنی را به دیدن طرف مقابل ترجیح می‌دهند، سؤال شده است. موقعیت‌های خجالت‌آمیز و یا در مواردی که خصومت زیادی بین طرفین در کار بوده است، از جمله جواب‌های مورد اشاره بوده‌اند، چرا که در این نوع ارتباط با اشاره‌های غیرلفظی مواجه نمی‌شوند. فوکس (۲۰۰۱: ۱۶) همین‌طور در تحقیقی دیگر نشان داد که تلفن همراه این امکان را به افرادی که کم‌رو و خجالتی و با ارتباطات محدودی با دیگران هستند می‌دهد تا به بهبود روابط خود بپردازند (والش، ۲۰۰۹: ۵۷؛ ران وی و همکاران، ۲۰۰۶: ۷۰).

1. Walsh
2. Kim, Ae- Ree
3. Mitommo. Hitoshi
4. Devitt
5. Devitt

تلفن همراه از سویی رفتار انتقال، تشریک و تبادل اطلاعات با هر فرد و تحرک را در درون گروه‌ها ارتقا می‌بخشد و فضای جدیدی بین فضای صمیمی و خصوصی و یا درون‌گروهی به وجود می‌آورد. از سوی دیگر، این فضای تازه به وجود آمده، افراد را قادر به فرستادن اطلاعات مخفی می‌کند، حتی اطلاعاتی که دربرگیرنده جرایم است. یا لاقلاً آن‌چه در عرف در ارتباطات گفتاری کلامی نمی‌گنجد یا قرار است پنهانی بماند به سهولت هرچه تمام‌تر از طریق ارسال پیام محقق می‌شود؛ همان‌طور که بسیاری از جوانان گزارش کرده‌اند که تلاش زیادی برای فرار از محدودیت‌ها، قوانین خانواده‌ها در مورد استفاده از تلفن همراه و همچنین نظارت آنها به منظور حفظ حریم خصوصی خود می‌کنند (ریبک^۱، ۲۰۰۹: ۱۸۴). در واقع بسیاری معتقدند که تلفن همراه به عنوان وسیله‌ای برای کنترل و نظارت درآمده است (آرمینن، ۲۰۰۷: ۴۳). از طرفی هم تلفن‌های همراه به عنوان یک کانال ارتباطی به جوانان برای فرار از نظارت والدین کمک می‌کند (رویچاندران، ۲۰۰۹: ۱۰۰).

همان‌طور که تلفن همراه، از طریق تبادل پیام متنی، تصاویر، کلیپ‌ها و... می‌تواند نقش مهمی در نگهداری و مدیریت دوستی در بین جوانان داشته باشد. از طرفی می‌تواند ابزار قدرتمند منفی برای قلدری و اذیت دیگران توسط جوانان شود (بوندا^۲، ۲۰۱۰: ۴۳).

تلفن همراه سبب ظهور انواع جدید روابط اجتماعی برای فرد می‌شود (گرگن^۳، ۲۰۰۲: ۳۷) و ضمن این‌که قادر است انواع کنش‌های جدید اجتماعی فرد را توسعه بخشد، نگهدار شبکه‌های اجتماعی او نیز می‌باشد (آرمینن^۴، ۲۰۰۷: ۴۵). در واقع علاوه بر این‌که سبب تسهیل روابط اجتماعی می‌شوند سبب تمرکز افراد بر روابط اجتماعی شناخته شده خود می‌شود (پالاکال^۵، ۲۰۱۱: ۳۵). همچنین سبب انعطاف در برنامه‌ریزی‌ها بین اعضای خانواده شده است (هجورتو^۶، ۲۰۰۸: ۹۴). امروزه افراد می‌توانند با استفاده از اینترنت و تکنولوژی تلفن همراه به اتصال با دوستان و خانواده خود در سراسر جهان بپردازند (هامفیریز^۷، ۲۰۱۰: ۲۷). در برخی موقعیت‌ها تلفن همراه وسیله‌ای بسیار مؤثر برای تحکیم روابط در خانواده‌هایی است که اعضای آن به لحاظ جغرافیایی پراکنده هستند (رویچاندران^۸، ۲۰۰۹: ۷۵).

1. Ribak
2. Bond
3. Gergen
4. Arminen
5. Palackal
6. Hjorthol
7. Humphreys
8. Ravichandran

تأثیر دیگر تلفن همراه بر روابط و تعاملات مردم، به زعم گسر، سیال شدن قول و قرارها و تعهدات اجتماعی میان افراد است. او بر این باور است که این وسیله ارتباطی ظهور یک فرهنگ سیال را در روابط اجتماعی غیررسمی میان افراد جامعه تسریع می‌کند. به سخن دیگر، تلفن همراه برنامه‌ریزی‌ها و قول و قرارهایی را که افراد برای کارها و فعالیت‌هایشان تنظیم می‌کنند از یک حالت ثابت و مشخص به حالتی سیال و لحظه به لحظه تغییر داده است. زیرا با وجود این وسیله افراد جامعه هر لحظه در «دسترس» یکدیگر قرار دارند و می‌توانند برنامه‌ای را میان خود بگذارند یا بر هم بزنند (موسوی، ۱۳۸۹: ۹۷).

لاسن و گسر هر دو بر این نکته تأکید دارند که تلفن همراه نوعی «بی‌توجهی و بی‌اعتنایی به افراد حاضر» را در جامعه گسترش داده است. در روابط مستقیم و حضوری، بی‌توجهی به طرف مقابل که روزگاری «توهین» تلقی می‌شد امروزه می‌رود تا به یک «هنجار عادی» تبدیل شود. لاسن بر اساس مطالعات تجربی خود تصریح کرده است در کسانی که از تلفن همراه استفاده می‌کنند خصلت «نادیده گرفتن و بی‌توجهی» نسبت به حاضرین و اطرافیان به وفور مشاهده می‌شود (لاسن، ۲۰۰۲: ۲۳).

تأثیر دیگری که تلفن همراه بر روابط اجتماعی می‌گذارد تا حدودی شبیه تأثیر اینترنت است. تلفن همراه یک فضای ارتباطی «مجازی» برای افراد به ویژه جوانان فراهم می‌کند و ایجاد چنین فضایی، که در آینده بخش قابل توجهی از ارتباطات جوانان در داخل این فضا صورت خواهد گرفت، شاید بتواند جبران‌کننده برخی کمبودها و موانعی باشد که در برقراری ارتباطات عینی و واقعی جلوی راه جوانان قرار دارد. به عنوان مثال شاید گزافه نباشد اگر بگوییم در جوامعی مثل جامعه خودمان ارتباط دختر و پسر در یک فضای مجازی و از طریق تلفن همراه یا اینترنت تا اندازه‌ای می‌تواند محدودیت‌ها و موانع ارتباطی آنان در فضاهای واقعی را جبران کند و ضمناً خطرات احتمالی ناشی از ارتباط مستقیم را کاهش دهد (موسوی، ۱۳۸۹: ۹۸).

تحقیقات نشان می‌دهد که تلفن همراه در روابط اجتماعی با اعضای خانواده نیز بسیار مهم است (هجورتو، ۲۰۰۸: ۱۲۸). در همین راستا گروهی از جامعه‌شناسان مانند گسر چندان به پیامدهای تلفن همراه بر زندگی خانوادگی خوشبین نیستند. نگرانی عمده گسر و همفکرانش آن است که ورود آن به خانواده‌ها باعث تضعیف نظام خانواده هم به لحاظ هنجاری و هم به لحاظ شناختی - ادراکی شده است. بدین صورت که تلفن همراه در خانواده‌ها وضعیتی به وجود می‌آورد که در آن تفاهم متقابل، درک متقابل، و رسیدن به یک «زبان مشترک» میان اعضای خانواده دشوارتر خواهد شد، زیرا هر عضو خانواده الگوهای خاص خود را به دور از

چشم و مشاهده دیگران به وجود آورده و پرورش می‌دهد. تلفن همراه به هر عضو خانواده این امکان را می‌دهد که ارتباطات خاص خود را داشته باشد. ایده‌ها و برداشت‌هایش را تنها با دوستان و شبکه ارتباطی خود در میان بگذارد، الگوهای رفتاری را از شبکه ارتباطاتش اخذ کند و... بنابراین قدرت خانواده در جامعه‌پذیری فرزندان و ارائه تجارب و هنجارهای مناسب بدان‌ها بیش از گذشته مختل می‌شود. در مجموع گسر پیامدهای منفی تلفن همراه بر زندگی خانوادگی را چنین برمی‌شمرد: کاهش اطلاع خانواده از شبکه‌های ارتباطی بیرونی هر یک از اعضای خانواده خود، کاهش روابط جمعی و تبادل اطلاعات و تجربیات میان اعضای خانواده، شخصی و دونفره شدن روابط اعضای خانواده در ارتباط با موضوعات خاصی که پیش می‌آید، کاهش تصمیم‌گیری‌های جمعی و... (گسر، ۲۰۰۴: ۱۹).

همین‌طور گسر معتقد است که با پیدایش تلفن همراه حجم کلی ارتباطات بشری افزایش یافته ولی کیفیت این ارتباطات چندان افزایش نیافته است. به عنوان مثال نوشتن یک پیامک ممکن است در ظاهر بیانگر وجود ارتباطات قوی میان افراد جامعه باشد، اما باید توجه داشت که این نوع ارتباطات فاقد برخی از مؤلفه‌های اصلی کنش متقابل انسانی است: فاقد صدا و مکالمه صوتی است، فاقد زبان بدن و زبان چهره و زبان حرکتی است، فاقد تماس مستقیم و نمایش عواطف و احساسات است. در این زمینه جامعه‌شناسانی چون ولمن و گسر تأکید می‌کنند که رواج نگارش پیامک کوتاه در نوجوانان و جوانان به تدریج توانایی آنها را در کنش متقابل و حضوری، و نیز در ارتباطات کلامی و شفاهی کاهش می‌دهد. به عبارتی با پیامک مهارت ارتباطات مستقیم و کلامی نسل آینده در معرض خطر قرار می‌گیرد (گسر، ۲۰۰۲: ۵۴). از آن‌جا که در تمام نظریه‌های مربوط به ارتباط میان فردی و مدل‌های توصیفی، پیش‌بینی‌کننده و هنجارهای وسیله ارتباط و پیام درست مثل شخص گیرنده و فرستنده دارای اهمیت هستند، فراز و نشیب‌های فراراه روابط اجتماعی افراد عصر حاضر با تأکید بر این کانال یا ابزار ارتباطی، موضوع مطالعه حاضر شده است.

در میان پژوهش‌های انجام گرفته پژوهش ماریلین کمپبل (۲۰۰۵) درباره تأثیر تلفن همراه بر زندگی اجتماعی نوجوانان قابل توجه است. این مطالعه مفاهیم اصلی یعنی روابط اجتماعی و تلفن همراه را مفروض دانسته است و فارغ از عناصر تشکیل دهنده (فرستنده، گیرنده و...) و یا نظریاتی که درباره ارتباطات میان فردی در ادبیات آن وجود دارد، مدل خود را ارائه می‌دهد و مستقیماً سراغ بررسی تأثیرات تلفن همراه می‌رود. در مدل کمپبل روابط اجتماعی نوجوانان به سه قسم تقسیم شده است: روابط با خانواده، روابط با دوستان، و روابط در نهاد مدرسه. و در نهایت ابعاد مثبت و منفی استفاده از تلفن همراه بر روابط افراد در این سه قسم مورد بررسی قرار گرفته است.

پژوهش مذکور مفاهیم بسیار خوبی به دست می‌دهد و به نتایج جالب توجهی نیز رسیده است. بنابراین مدل آن را مبنای پژوهش خود قرار دادیم تا دریابیم که استفاده از تلفن همراه در جامعه‌ای مانند ایران با ویژگی‌های مخصوص به خود با روابط اجتماعی دانشجویان چه ارتباطی دارد و در این راه از مفاهیم برگرفته از مدل کمپبل^۱ (۲۰۰۵) استفاده شد که در جای خود به روند عملیاتی کردن آنها اشاره خواهیم داشت. از طرفی همان‌طور که ملاحظه شد تعداد زیادی از نظریه‌پردازان نظراتی در خصوص پیامدهای استفاده از تلفن همراه بر گستره و یا عمق روابط اجتماعی افراد ارائه داده‌اند. ما در این پژوهش مدل کیم^۲ و میتومو^۳ (۲۰۰۲ و ۲۰۰۶) را درباره تأثیر تلفن همراه بر عمق و گستره ارتباطات بین‌فردی، که بر مبنای مدل تاناکا در سال ۲۰۰۲ انجام گرفته، مبنای کار خود قرار می‌دهیم. این مدل به «عمق» و «گستره» دوستی‌ها توجه دارد. منظور از تعمیق و گستره‌سازی اثر استفاده از تلفن همراه بر توسعه مناسبات اجتماعی و اجتماعات انسانی است. همان‌طور که اشاره شد، مدل مذکور تنها گروه‌های دوستی را مورد بررسی قرار می‌دهد که ما آن را گسترش داده‌ایم و مفاهیم مورد نظر را در رابطه با خانواده، دوستان، همکلاسی‌ها و استادان دانشجویان مورد سنجش قرار خواهیم داد.

فرضیات تحقیق

- ۱- بین میزان استفاده از تلفن همراه و روابط اجتماعی (مثبت و منفی) دانشجویان با خانواده‌شان رابطه وجود دارد.
- ۲- بین میزان استفاده از تلفن همراه و روابط اجتماعی (مثبت و منفی) دانشجویان با دوستانشان رابطه وجود دارد.
- ۳- بین میزان استفاده از تلفن همراه و روابط اجتماعی (مثبت و منفی) دانشجویان در نهاد دانشگاه رابطه وجود دارد.
- ۴- بین میزان استفاده از تلفن همراه با گستره روابط اجتماعی دانشجویان رابطه وجود دارد.
- ۵- بین میزان استفاده از تلفن همراه با عمق روابط اجتماعی دانشجویان رابطه وجود دارد.

روش تحقیق

مطالعه حاضر از نوع غیرآزمایشی (غیرتجربی) است که در سطح توصیفی و تحلیلی و از روش

1. Campbell
2. Kim
3. Mitommo

تحقیق پیمایشی به مطالعه موضوع می‌پردازد. جامعه آماری این پژوهش شامل دانشجویان دانشگاه‌های شهر یزد است که براساس آخرین آمار ارائه شده توسط وزارت علوم در سال ۱۳۹۰ (مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی) ۴۲۴۲۶ دانشجو می‌باشند که با استفاده از جدول مورگان ۳۸۴ نفر از آنان به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. پس از آن با گرفتن نسبت از دانشجویان در حال تحصیل در هر دانشگاه، تعداد نمونه هر دانشگاه به تفکیک جنس و مقطع تحصیلی به دست آمد. دانشگاه‌های مورد مطالعه شامل دانشگاه سراسری یزد، علوم پزشکی یزد، جامع علمی کاربردی یزد، پیام نور، غیرانتفاعی، آزاد، و فنی و حرفه‌ای بوده است. در این پژوهش از شیوه نمونه‌گیری احتمالی از نوع طبقه‌بندی استفاده شد. نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای فرایندی است که از طریق آن به زیرگروه‌های واقعی یا به طبقه‌های انتخاب شده به عنوان بخشی از آن‌چه در جامعه وجود دارد دست می‌یابیم. از این روش زمانی استفاده می‌شود که محقق علاقه‌مند است اطمینان حاصل کند که هر یک از طبقه‌های موجود در جامعه در نمونه او حضور دارد (دلاور، ۱۳۸۱: ۹۳).

پرسشنامه تحقیق حاضر پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته است که در ادامه به تعریف و عملیاتی کردن متغیرها جهت ساخت پرسشنامه اشاره خواهیم داشت.

متغیر مستقل که میزان استفاده از تلفن همراه است، طبق تعریف گسر (۲۰۰۴: ۴۳) بر مدت زمان استفاده از این وسیله و مقدار آن تأکید دارد. در این تحقیق میزان استفاده از تلفن همراه با بررسی «مدت زمان استفاده از تلفن همراه در طول روز» مورد سنجش قرار گرفته است و از کمتر از ۵ دقیقه تا بالای ۳۰ دقیقه طیف‌بندی شده است.

متغیر وابسته، که روابط اجتماعی است، به این گونه تعریف و عملیاتی می‌شود: از نظر ماکس وبر «رابطه اجتماعی» مهم‌ترین شکل رفتار اجتماعی یا به عبارت دیگر رفتار دوجانبه اجتماعی است. به عقیده وی بررسی آن مضمون اصلی جامعه‌شناسی است. رابطه اجتماعی در جایی وجود دارد که افراد متقابلاً رفتار خود را به رفتار محتمل دیگری متکی سازند (وبر، ۱۳۷۱: ۱۹). ماکس وبر همچنین رابطه اجتماعی را به عنوان مناسبات معنی‌داری که به مقتضای آن افراد متقابلاً رفتارشان را نسبت به یکدیگر جهت می‌دهند، تعریف می‌کند. از آن‌جا که در تمام نظریه‌های مربوط به ارتباط میان فردی و مدل‌های توصیفی، پیش‌بینی‌کننده و هنجارهای وسیله ارتباط و پیام درست مثل شخص گیرنده و فرستنده دارای اهمیت هستند، فراز و نشیب‌های فراراه روابط اجتماعی افراد عصر حاضر با تأکید بر این کانال یا ابزار ارتباطی موضوع مطالعه حاضر شده است.

در این پژوهش با توجه به مدل کمپبل (۲۰۰۵) روابط اجتماعی دانشجویان در سه محیط

خانواده، دوستان، و در نهاد دانشگاه (رابطه با همکلاسی‌ها و استادان) مورد بررسی قرار می‌گیرد که هر کدام از آنها مؤلفه‌هایی مثبت و منفی دارند.

جدول شماره ۱: عملیاتی کردن متغیر «رابطه اجتماعی»

متغیر وابسته	ابعاد	مؤلفه‌ها
	رابطه با خانواده	احساس امنیت جوان احساس آزادی جوان افزایش قدرت و نظارت والدین فرار جوان از نظارت والدین بر استفاده از تلفن همراه ایجاد قوانین خاص والدین برای جوان در استفاده از تلفن همراه
	رابطه با دوستان	وجود انعطاف‌پذیری در رابطه ارتباط با دوستان بدون دخالت والدین فرار از وقایع ناگوار عاطفی (پایان دادن به رابطه‌های دوستی) انزوا به خاطر نداشتن تلفن همراه تهدید و اذیت سایبری رویارویی راحت‌تر با متن‌های رک یا بی‌ادبانه بیان مسائل عاطفی در زمانی که نمی‌توان رودررو صحبت کرد
روابط اجتماعی	رابطه در نهاد دانشگاه	دانشگاه: اختلال یادگیری در سر کلاس تقلب در امتحان تصوربرداری نامناسب از طریق تلفن همراه در دانشگاه
		همکلاسی‌ها: رابطه خارج از مباحث درسی با همکلاسی غیرهمجنس قرار ملاقات خارج از دانشگاه با همکلاسی غیرهمجنس
		استادان: ایجاد دوستی و تنظیم قرار ملاقات خارج از دانشگاه با استاد غیرهمجنس تنظیم راحت‌تر قرار ملاقات با استاد هماهنگ کردن با استاد برای جابجایی زمان کلاس پرسیدن اشکالات درسی از استاد با ارسال پیامک مناسبی، رابطه استاد - شاگردی نزدیک‌تری برقرار کنم.

جدول شماره ۲: ابعاد مثبت و منفی استفاده از تلفن همراه در روابط اجتماعی دانشجویان

رابطه با خانواده	مثبت	احساس امنیت جوان، احساس آزادی جوان، افزایش قدرت و نظارت والدین و ایجاد قوانین خاص والدین برای جوان در استفاده از تلفن همراه
	منفی	فرار جوان از نظارت والدین بر استفاده از تلفن همراه
رابطه با دوستان	مثبت	ایجاد انعطاف‌پذیری در روابط، ارتباط با دوستان بدون دخالت والدین، بیان مسائل عاطفی در زمانی که نمی‌توان رودررو صحبت کرد، رویارویی راحت‌تر با متن‌های رک یا بی‌ادبانه.
	منفی	فرار از وقایع ناگوار عاطفی (پایان دادن به رابطه‌های دوستی)، منزوی کردن دوستان به دلیل نداشتن تلفن همراه، تهدید و اذیت.
	مثبت	تنظیم راحت‌تر قرار ملاقات با استاد، هماهنگ کردن با استاد برای جایجایی زمان کلاس، پرسیدن اشکالات درسی از استاد، برقراری رابطه استاد و شاگردی نزدیک‌تر با ارسال پیامک مناسبی.
رابطه در نهاد دانشگاه	منفی	اختلال یادگیری در سر کلاس درس، تقلب در امتحان، تصویربرداری نامناسب جهت پخش در اینترنت، روابط دوستی خارج از مباحث درسی با همکلاسی غیرهمجنس، قرار ملاقات خارج از دانشگاه با همکلاسی غیرهمجنس، ایجاد دوستی و تنظیم قرار ملاقات خارج از دانشگاه با استاد غیرهمجنس.

همان‌طور که قبلاً نیز اشاره شد، جهت سنجش دقیق‌تر و رسیدن به نتایج جامع‌تر از ارتباط بین استفاده از تلفن همراه و روابط اجتماعی، علاوه بر این که روابط اجتماعی دانشجویان را در سه محیط خانواده، دوستان و دانشگاه مورد بررسی قرار دادیم، به سنجش ارتباط بین استفاده از تلفن همراه و گستره و عمق روابط افراد نیز پرداختیم. گستره روابط به معنی میزان ارتباط با افراد (از جمله: پدر، مادر، خواهر، برادر، دوستان، همکلاسی، استاد و...) از طریق تلفن همراه و عمق روابط نیز به معنی میزان صمیمیت از طریق ارتباط با استفاده از تلفن همراه است.

یافته‌ها

الف) مشخصات پاسخگویان

۵۷,۳ درصد پاسخگویان را زنان و ۴۲,۷ درصد آنها را مردان تشکیل داده‌اند. بیشترین نسبت

پاسخگویان (۴۴,۰۲ درصد) در محدوده سنی ۲۱ تا ۲۵ سال قرار داشته‌اند. حدود ۷۰ درصد پاسخگویان مجرد و ۳۰ درصد آنها متأهل بوده‌اند. ۸۴,۱ درصد پاسخگویان مشغول تحصیل در مقطع کارشناسی و ۱۵,۹ درصد نیز در مقاطع تکمیلی مشغول تحصیل بودند و بیشترین نسبت آنها (۳۴,۴ درصد) در رشته‌های فنی - مهندسی مشغول به تحصیل بوده‌اند. بیشترین نسبت پاسخگویان (۴۵,۶ درصد) با خانواده و کمترین نسبت آنها (۷ درصد) به تنهایی زندگی می‌کرده‌اند. حدود ۱۷ درصد پاسخگویان در کنار تحصیل، به صورت تمام‌وقت یا پاره‌وقت، فعالیت شغلی نیز داشته‌اند.

ب) توصیف متغیرهای مستقل و وابسته

میزان استفاده از تلفن همراه در بین پاسخگویان از کمتر از ۵ دقیقه در روز (۲۶,۶ درصد پاسخگویان) تا بالای ۳۰ دقیقه در روز (۲۱,۸ درصد پاسخگویان) در نوسان بوده است. در بعد رابطه با خانواده، ۶۶ درصد از دانشجویان معتقد بودند که با استفاده از تلفن همراه احساس امنیت را به میزان زیاد و خیلی زیاد تجربه می‌کنند. ۶۵,۴ درصد از پاسخگویان به دلیل استفاده از تلفن همراه به میزان زیاد و خیلی زیاد احساس آزادی و استقلال از خانواده‌شان می‌کنند. همین‌طور ۴۷,۴ درصد از پاسخگویان معتقدند که استفاده از تلفن همراه به میزان کم، خیلی کم و یا اصلاً، سبب افزایش قدرت و نظارت والدین بر آنها نشده است. و در مقابل ۲۲,۳ درصد از آنها معتقدند که استفاده‌شان از تلفن همراه سبب افزایش قدرت و نظارت والدینشان بر آنها به میزان زیاد یا خیلی زیاد شده است. با سؤال در خصوص فرار جوانان از نظارت والدین بر استفاده‌شان از تلفن همراه، ۲۹ درصد عنوان کردند که برای فرار از نظارت والدین شماره‌هایی را از لیست تماسشان پاک می‌کنند، ۲۵,۴ درصد از دانشجویان بیان کرده‌اند که برای فرار از نظارت والدینشان تعدادی از پیامک‌ها را از صندوق ورودی گوشی تلفن همراهشان پاک می‌کنند، ۳,۴ درصد از پاسخگویان با خاموش کردن گوشی و ۴,۹ درصد از آنها نیز با جواب دادن به تلفن همراه و تظاهر به این‌که صدا به ایشان نمی‌رسد سعی در این کار دارند. و ۲۸,۸ درصد از دانشجویان نیز معتقدند که سعی در فرار از نظارت والدینشان ندارند. در خصوص محدودیت‌های خاصی که بعضی از خانواده‌ها برای جوانانشان در استفاده از تلفن همراه قائل می‌شوند، ۶۸,۳ درصد از دانشجویان بیان داشتند که هیچ نوع محدودیت خاصی در این مورد از سوی خانواده نداشته‌اند. ۷,۵ درصد از دانشجویان اظهار داشتند که والدینشان به عنوان تنبیه تلفن همراه آنها را گرفته‌اند. ۵,۴ درصد از پاسخگویان با تهدید به گرفتن تلفن همراهشان

از طرف والدین مورد تنبیه قرار گرفته‌اند. ۱۰,۸ درصد از دانشجویان بیان داشتند که والدینشان از آنها خواسته‌اند تا استفاده از تلفن همراه را در بعضی مواقع (در طول روز یا شب) کنار بگذارند. ۳,۶ درصد از آنها نیز با درخواست والدین مبنی بر خارج کردن تلفن همراهشان از اتاق خوابشان در شب مواجه شده‌اند. در بعد رابطه با دوستان، ۴۳,۶ درصد از دانشجویان معتقد بودند که استفاده از تلفن همراه به میزان زیاد و خیلی زیادی سبب انعطاف‌پذیری در رابطه با دوستانشان شده است. ۳۵,۶ درصد از دانشجویان معتقدند که با استفاده از تلفن همراه به میزان زیاد و خیلی زیادی می‌توانند با دوستانشان ارتباطاتی بدون دخالت والدین داشته باشند. اما درصد بیشتری از آنها (۴۰,۲ درصد) گزینه کم، خیلی کم یا اصلاً را برای این امر انتخاب کرده‌اند. ۴۴,۸ درصد از پاسخگویان بیان داشتند که با استفاده از تلفن همراه توانسته‌اند از وقایع ناگوار عاطفی (از جمله پایان دادن به رابطه‌های دوستی‌شان) به میزان زیاد و خیلی زیادی راحت‌تر کنار بیایند. ۸۷,۸ درصد از پاسخگویان معتقدند دوستانی را که تلفن همراه ندارند کنار نمی‌گذارند. از طرفی ۵۱ درصد از آنها اظهار داشتند که در صورت نداشتن تلفن همراه احساس طرد شدن و جدا ماندن از دیگران دارند. ۳۰,۵ درصد از دانشجویان از طریق تلفن همراه اذیت یا تهدید شده‌اند اما درصد بیشتری از آنها (۶۵,۸ درصد) معتقدند که به میزان کم یا خیلی کم یا هرگز، از طریق تلفن همراه تهدید یا اذیت نشده‌اند. ۲۹,۳ درصد از دانشجویان معتقدند که با استفاده از تلفن همراه راحت‌تر با متن‌های رک و یا بی‌ادبانه روبرو می‌شوند. و ۳۶,۳ درصد از آنها نیز اظهار داشتند که استفاده از تلفن همراه سبب می‌شود که در بیان مسائل عاطفی که نمی‌توانند رودررو بیان کنند راحت‌تر باشند. در خصوص رابطه در نهاد دانشگاه، ۶۷,۳ درصد از دانشجویان بیان داشته‌اند که به میزان کم یا خیلی کم در سر کلاس درس به ارسال پیامک و یا بلوتوث می‌پردازند و اختلال یادگیری در زمان تدریس استاد به وسیله تلفن همراه را کم ارزیابی می‌کنند. ۷۸,۵ درصد معتقدند بودند که به میزان کم یا خیلی کم به تقلب در امتحان به وسیله تلفن همراه پرداخته‌اند. و ۷۳,۸ نیز اظهار داشتند که به میزان کم و یا خیلی کم شاهد تصویربرداری نامناسب در محیط دانشگاه از طریق تلفن همراه بوده‌اند. ۲۲ درصد از دانشجویان بیان داشتند که از طریق تلفن همراه به میزان زیاد و خیلی زیاد توانسته‌اند که رابطه استاد - شاگردی نزدیک‌تری با استادان خود برقرار کنند و اشکالات درسی خود را از آنها بپرسند و یا به صورت راحت‌تر با استادان قرار ملاقات تنظیم کنند و یا جابجایی محل کلاس را با آنها هماهنگ کنند. از طرفی ۱۶,۴ درصد از دانشجویان بیان کرده‌اند که با استفاده

از تلفن همراه توانسته‌اند با استادان غیرهمجنس خود رابطه دوستی خارج از دانشگاه و خارج از مباحث درسی برقرار کنند. ۶۴٫۶ درصد نیز گزینه هرگز را برای این گویه انتخاب کرده‌اند. همچنین ۱۹٫۸ درصد از دانشجویان نیز معتقدند که با استفاده از تلفن همراه توانسته‌اند رابطه‌ای خارج از مباحث درسی با همکلاسی‌های غیرهمجنس خود برقرار کنند و با آنها در خارج از دانشگاه قرار ملاقات بگذارند. از طرفی ۶۲٫۵ درصد از دانشجویان گزینه هرگز یا خیلی کم و کم را برای این امر انتخاب کرده‌اند.

همین‌طور یافته‌ها نشان می‌دهد که بیشترین پاسخگویان (۴۸٪) معتقد بودند که میزان ارتباطشان از طریق تلفن همراه با دوستان همجنس بیرون از دانشگاهشان به میزان زیاد و خیلی زیاد است و درصدهای بعدی به مادر (۴۱/۵٪) و پس از آن به همسر (۴۰/۴٪) اختصاص یافت. و از طرفی نیز ۳۸/۳٪ از پاسخگویان نیز معتقدند که میزان ارتباط از طریق تلفن همراه با استادانشان به میزان کم و خیلی کم است.

در خصوص عمق روابط اجتماعی، یافته‌ها نشان می‌دهد که درصد زیادی از دانشجویان (۱۷/۵٪) معتقدند که میزان صمیمیت آنها با مادرشان از طریق تلفن همراه به میزان زیاد و خیلی زیاد است، درصد بعدی مربوط به خواهر (۶۸/۴٪) و پس از آن پدر (۶۵٪) و برادر (۵۷٪) است.

ج) آزمون فرضیات

فرضیه اول: بین میزان استفاده از تلفن همراه و روابط اجتماعی (مثبت و منفی) دانشجویان با خانواده‌شان رابطه وجود دارد.

جدول شماره ۳: همبستگی میان میزان استفاده از تلفن همراه و رابطه با خانواده

جمع	سطح معناداری	R پیرسون	
۳۸۴	۰٫۰۰	۰٫۴۵۲	میزان استفاده از تلفن همراه و رابطه مثبت با خانواده
۳۸۴	۰٫۷۵	-۰٫۰۱۷	میزان استفاده از تلفن همراه و رابطه منفی با خانواده

یکی از ابعاد مهم در مناسبات و روابط اجتماعی، روابط با خانواده است که می‌تواند تحت تأثیر عوامل مختلف قرار گیرد. بر اساس اطلاعات به دست آمده و همچنین با توجه به این‌که

سطح معناداری برابر با ۰,۰۰۰ است، می توان گفت فرض وجود رابطه معنادار میان میزان استفاده از تلفن همراه و رابطه مثبت با خانواده تأیید می شود. شدت همبستگی در این رابطه ۰,۴۵۲ است که گویای آن است که هرچه میزان استفاده از تلفن همراه در ارتباطات با خانواده بیشتر باشد جنبه های مثبت نیز در این رابطه افزایش می یابد. به عبارتی افزایش استفاده از تلفن همراه سبب می شود تا ایشان در رابطه با خانوادشان احساس امنیت و آزادی بیشتری داشته باشند و همچنین والدین آنها قوانینی برای استفاده جوان از تلفن همراه وضع کنند.

همچنین اطلاعات به دست آمده گویای آن است که شدت همبستگی میان میزان استفاده از تلفن همراه و رابطه منفی با خانواده در حد ضعیف و برابر با ۰,۰۱۷- است و با توجه به اینکه سطح معناداری به دست آمده (۰,۷۵) بالاتر از سطح معناداری مورد پذیرش (۰,۰۵) است لذا فرض وجود رابطه معنادار میان این متغیر رد می شود.

فرضیه دوم: بین میزان استفاده از تلفن همراه و روابط اجتماعی (مثبت و منفی) دانشجویان با دوستانشان رابطه وجود دارد.

جدول شماره ۴: همبستگی میان میزان استفاده از تلفن همراه و رابطه با دوستان

جمع	سطح معناداری	R پیرسون	
۳۸۴	۰,۰۰۰	۰,۲۵	میزان استفاده از تلفن همراه و رابطه مثبت با دوستان
۳۸۴	۰,۰۰۱	۰,۱۶	میزان استفاده از تلفن همراه و رابطه منفی با دوستان

یکی از ابعاد مهم در روابط اجتماعی، روابط با دوستان است که می تواند تحت تأثیر عوامل مختلف قرار گیرد. بر اساس اطلاعات به دست آمده و همچنین با توجه به این که سطح معناداری برابر با ۰,۰۰۰ است، می توان گفت فرض وجود رابطه معنادار میان میزان استفاده از تلفن همراه و رابطه مثبت با دوستان تأیید می شود. شدت همبستگی در این رابطه برابر با ۰,۲۵ است که گویای آن است که هرچه میزان استفاده از تلفن همراه در ارتباطات با دوستان بیشتر باشد پیامدهای مثبت نیز در این رابطه افزایش می یابد. به عبارتی افزایش استفاده از تلفن همراه سبب می شود تا ایشان در رابطه با دوستانشان انعطاف پذیری و خودانگیزگی بیشتری داشته باشند، ارتباطاتی بدون دخالت والدین با دوستانشان برقرار کنند و همچنین مسائل عاطفی

را در زمانی که نمی‌توانند رودررو صحبت کنند با یکدیگر در میان بگذارند و نیز رویارویی راحت‌تری در مواجهه با متن‌های رک و یا گاه بی‌ادبانه داشته باشند.

اطلاعات گویای آن است که میان میزان استفاده از تلفن همراه و کارکردهای منفی آن در رابطه با دوستان نیز رابطه معناداری در سطح معناداری ۰,۰۰۱ وجود دارد. از این‌رو فرض وجود رابطه معنادار مورد تأیید است. شدت همبستگی در این رابطه اگرچه ضعیف و برابر با ۰,۱۶ است، اما جهت رابطه گویای آن است که با افزایش ساعات استفاده از تلفن همراه، مواردی منفی از جمله پایان دادن به رابطه‌های دوستی از طریق تلفن همراه، کنار گذاشتن دوستان دیگر به دلیل نداشتن تلفن همراه و همچنین تهدید و اذیت سایبری در بین دانشجویان افزایش می‌یابد.

فرضیه سوم: بین میزان استفاده از تلفن همراه و روابط اجتماعی مثبت دانشجویان در نهاد دانشگاه رابطه وجود دارد.

جدول شماره ۵: همبستگی میان میزان استفاده از تلفن همراه و رابطه با دانشگاه

جمع	سطح معناداری	R پیرسون	
۳۸۴	۰,۰۰	۰,۲۰	میزان استفاده از تلفن همراه و رابطه مثبت با دانشگاه
۳۸۴	۰,۰۰	۰,۲۳	میزان استفاده از تلفن همراه و رابطه منفی با دانشگاه

از جمله کاربردهای تلفن همراه ایجاد روابط اجتماعی در دانشگاه است. براساس اطلاعات به دست آمده میان میزان استفاده از تلفن همراه و روابط مثبت در دانشگاه رابطه وجود دارد که با توجه به این‌که سطح معناداری برابر با ۰,۰۰ است، لذا فرض وجود رابطه معنادار تأیید می‌شود. شدت همبستگی در این رابطه برابر با ۰,۲۰ است اما جهت رابطه گویای آن است که با افزایش استفاده از تلفن همراه، جنبه‌های مثبتی از رابطه اجتماعی در نهاد دانشگاه نیز افزایش می‌یابد. از جمله این‌که دانشجویان امکان تنظیم راحت‌تر قرار ملاقات با استادانشان، هماهنگ کردن با استادان جهت جابجایی زمان کلاس‌ها، پرسیدن اشکالات درسی از استادان و همچنین برقراری روابط استاد-شاگردی نزدیک‌تر از طریق ارسال پیامک‌های مناسبی را بیشتر می‌یابند.

استفاده از تلفن همراه بر روابط اجتماعی دانشجویان پیامدهای منفی نیز دارد. اطلاعات به دست آمده حاکی از وجود رابطه در این زمینه است و با توجه به این که سطح معناداری برابر با ۰,۰۰ است، لذا فرض وجود رابطه معنادار میان این دو متغیر تأیید می‌شود. شدت همبستگی در این رابطه برابر با ۰,۲۳ است و این بدان معنا است که با افزایش استفاده از تلفن همراه، مواردی همچون اختلال در یادگیری دانشجویان در سر کلاس درس به دلیل استفاده از تلفن همراه، تقلب در امتحان، تصویربرداری نامناسب در دانشگاه و انتشار در اینترنت، برقراری دوستی با همکلاسی‌های غیرهمجنس و همچنین برقراری رابطه دوستی با استاد غیرهمجنس نیز افزایش می‌یابد.

فرضیه چهارم: استفاده از تلفن همراه با گستره روابط اجتماعی افراد رابطه معنی‌دار دارد. میزان ارتباطات و شبکه روابط افراد از جمله مواردی است که می‌تواند تحت تأثیر میزان گستردگی و تنوع استفاده از تلفن همراه باشد. اطلاعات به دست آمده در این مطالعه نشان از آن دارد. با توجه به این که سطح معناداری برابر با ۰,۷۳ است، لذا فرض وجود رابطه معنادار میان این دو متغیر رد می‌شود. بنابراین می‌توان گفت که میزان استفاده از تلفن همراه ارتباطی با گستره روابط اجتماعی افراد ندارد.

جدول شماره ۶: همبستگی میان تنوع استفاده از تلفن همراه و گستردگی روابط اجتماعی

جمع	سطح معناداری	R پیرسون	
۳۸۴	۰,۷۳	۰,۱۶۴	استفاده از تلفن همراه و گستره روابط اجتماعی

فرضیه پنجم: استفاده از تلفن همراه با عمق روابط اجتماعی افراد رابطه معنی‌دار دارد. استفاده از تلفن همراه می‌تواند باعث تعمیق و غنای بیشتر روابط اجتماعی شود و به صمیمیت بیشتر بیانجامد. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد با توجه به این که سطح معناداری برابر با ۰,۰۰ است، لذا فرض وجود رابطه معنادار میان استفاده از تلفن همراه و صمیمیت در روابط اجتماعی تأیید می‌شود. شدت همبستگی در این رابطه برابر با ۰,۲۶۶ است با توجه به این که جهت رابطه نیز مستقیم است، می‌توان گفت که افزایش استفاده از تلفن همراه با صمیمیت و عمق بیشتر روابط اجتماعی همراه است.

جدول شماره ۷: همبستگی میان تنوع استفاده از تلفن همراه و صمیمیت در روابط اجتماعی

جمع	سطح معناداری	R پیرسون	
۳۸۴	۰,۰۰	۰,۲۶۶	تنوع استفاده از تلفن همراه و صمیمیت در روابط اجتماعی

بحث و نتیجه گیری

از دیدگاه کاستلز، در جامعه شبکه‌ای و عصر اطلاعات، آشنایی یا عدم آشنایی با تکنولوژی اطلاعات یک امر دلخواهی نیست که افراد آن را آزادانه انتخاب کنند. عدم آشنایی با فناوری اطلاعات به منزله کوتاه‌ترین مسیر سقوط به پایین‌ترین جایگاه اجتماعی است. معنای این گفته کاستلز این است که فناوری اطلاعات و ارتباطات، و در رأس آنها تلفن همراه، پدیده‌ای فراگیر است و استفاده از آن به گروه خاصی محدود نیست. این مسئله با یافته‌های تحقیق حاضر همخوانی دارد. تمامی پاسخگویان از تلفن همراه استفاده می‌کرده‌اند. با توجه به این که ۵۸ درصد پاسخگویان زیر ۲۵ سال سن داشته‌اند، یافته فوق به این معنی است که استفاده از تلفن همراه از سال‌های اولیه جوانی آغاز می‌شود و به صورت پدیده‌ای فراگیر درمی‌آید. البته می‌توان حدس زد که سن شروع استفاده از تلفن همراه همچنان رو به کاهش باشد.

از نتایج قابل توجه دیگر تحقیق این است که رابطه معناداری میان استفاده از تلفن همراه و روابط دانشجویان با خانواده‌شان وجود دارد. همان‌طور کمپبل در مدل خود معتقد است که استفاده جوانان از تلفن همراه سبب می‌شود که آنها در رابطه با خانواده‌شان احساس امنیت و همچنین آزادی پیدا کنند و از طرفی نیز اقتدار و نظارت والدین را افزایش می‌دهد، که این امر را با اصطلاح شمشیر دولبه تعبیر می‌کند و معتقد است که استفاده از تلفن همراه از سویی احساس آزادی برای جوان همراه می‌آورد و در عین حال باعث افزایش نظارت والدین بر آنها نیز می‌شود. از طرفی استفاده از تلفن همراه و روابط اجتماعی دانشجویان با دوستانشان دارای ابعاد مثبت و منفی است. در واقع استفاده از تلفن همراه در روابط دانشجویان باعث ایجاد روابطی به دور از نظارت والدین می‌شود و همچنین انعطاف‌پذیری و خودانگیختگی بیشتری در روابط جوانان فراهم می‌آورد. در واقع جوانان قادرند عملکردهای اجتماعی را با نهایت سرعت ترتیب دهند که این امر به گفته کمپبل منجر به ایجاد «فرهنگ روان‌تر تبادل اجتماعی اطلاعات» می‌شود. از پیامدهای مثبت دیگر این است که استفاده از تلفن همراه در رابطه با دوستان این امکان را برای افراد کم‌رو و خجالتی فراهم می‌کند تا راحت‌تر رابطه برقرار کنند و

فصلنامه علمی-پژوهشی

۱۰۲

دوره هفتم
شماره ۳
پاییز ۱۳۹۳

حتی راحت‌تر با متن‌های رک یا گاه بی‌ادبانه نیز برخورد کنند. این یافته‌ها با نتایج تحقیق ران وی^۱ (۲۰۰۶) مبنی بر مزیت استفاده از تلفن همراه برای افراد کم‌رو و خجالتی جهت تقویت و تسهیل روابطشان با دیگران همخوانی دارد.

از طرفی همان‌طور که از نتایج برمی‌آید، آن دسته از جنبه‌های منفی که کمپیل در رابطه با دوستان بیان می‌کند، در جامعه آماری مورد نظر این پژوهش نیز معنادار شده و نشان می‌دهد که استفاده دانشجویان از تلفن همراه همچنین می‌تواند وسیله‌ای برای تهدید و اذیت دیگران شود. واژه تهدید سایبری که توسط بیل کانادایی مطرح شد، یا تهدید با استفاده از تکنولوژی، پدیده‌ای است که به نظر می‌رسد بچه‌ها و نوجوانان به طور فزاینده از آن برای آسیب رساندن به دیگران استفاده می‌کنند. یکی از معدود مطالعاتی که این پدیده را مورد بررسی قرار داد نشان داد که بیشتر قربانیان تهدید سایبری، به وسیله متن تهدید شده‌اند. زمانی که تهدیدها به صورت شفاهی بیان شوند قربانی ممکن است تمام کلمات را به یاد نیاورد اما در تهدید با ارسال متن فرد می‌تواند پیام را بارها بخواند و به نظر می‌رسد عمیق‌تر، واقعی‌تر و تأثیرگذارتر از کلمات گفتاری باشد (کمپیل، ۲۰۰۵).

از دیگر نتایج به دست آمده از رابطه بین استفاده از تلفن همراه و روابط دانشجویان با دوستانشان این است که دانشجویان اذعان داشتند که می‌توانند از طریق تلفن همراه راحت‌تر به برخی رابطه‌های دوستی خود پایان دهند و همچنین کم کردن رابطه با دوستانی که تلفن همراه ندارند. در توضیح این امر باید به مطالعه‌ای در استرالیا (میتوموز) اشاره کرد که نشان داد تقریباً نیمی از نوجوانانی که تلفن همراه نداشتند احساس جدا ماندن از تعاملات اجتماعی را گزارش کردند و یک‌سوم آنها گاهی اوقات احساس تحت فشار بودن توسط دوستان خود برای خریدن یک تلفن همراه را گزارش کردند. با وجود این اکثریت نوجوانانی (۹۱٪) که تلفن همراه داشتند گفتند که به جوانانی که معتقدند نیازی به تلفن همراه ندارند احترام می‌گذارند. شاید این مسئله بیانگر این است که نوجوانان به طور عمد کسانی را که تلفن همراه ندارند طرد نمی‌کنند، بلکه به این دلیل که تماس با آنها به راحتی امکان‌پذیر نیست آنها را کنار می‌گذارند. این احتمال نیز وجود دارد که پاسخ‌دهندگان خواسته‌اند به شیوه‌ای مطلوب از نظر اجتماعی به این سؤال پاسخ دهند (کمپیل، ۲۰۰۵).

به نظر می‌رسد نتایج این تحقیق توجیه مناسبی برای نتایج به دست آمده در بین دانشجویان دانشگاه‌های یزد در این خصوص نیز باشد.

در خصوص رابطه بین استفاده از تلفن همراه با نهاد دانشگاه نیز نتایج جالب توجهی به دست آمد. خصوصاً این که در این حوزه تا به حال در کشور تحقیقی صورت نگرفته است. در خصوص این رابطه و آن طور که نتایج نشان می دهد، استفاده از تلفن همراه در بین دانشجویان پیامدهای مثبتی به دنبال داشته است، و سبب راحت تر شدن دسترسی دانشجویان به استادان جهت تغییر در زمان کلاس ها، پرسیدن اشکالات درسی، ارسال پیامک های مناسبی و برقراری رابطه استاد - شاگردی راحت تر با آنها شده است. از طرفی استفاده از تلفن همراه رابطه ای معنادار با جنبه های منفی روابط دانشجویان در نهاد دانشگاه داشته و نشان می دهد که سبب تقلب در امتحان از طریق تلفن همراه، تصویربرداری نامناسب در دانشگاه و انتشار در اینترنت، اختلال در یادگیری در سر کلاس درس، تنظیم دوستی و قرار ملاقات هایی با همکلاسی ها یا استادان غیر همجنس در خارج از دانشگاه می شود.

یکی از یافته های مهم تحقیق حاضر، ارتباط استفاده از تلفن همراه با گستره و عمق روابط اجتماعی بوده است. آن گونه که دیدیم، استفاده از تلفن همراه ارتباطی با افزایش گستره روابط اجتماعی پاسخگویان نداشته است، اما موجب عمیق تر شدن روابط آنها شده است. به عبارتی تلفن همراه دامنه روابط پاسخگویان را گسترش نداده است، اما روابط موجود آنها را تعمیق بخشیده است. در این زمینه دو دیدگاه نظری وجود دارد. لینگ معتقد است که تلفن همراه به جای این که شرکای جدید ارتباطی برای فرد پیدا کند، روابط وی را تعمیق می بخشد. به اعتقاد وی تلفن همراه با تقویت پیوندهای اجتماعی میان شبکه دوستان و اعضای خانواده، نوعی همبستگی نیرومند در آنها ایجاد می کند. در مقابل، گسر بر این عقیده است که تلفن همراه حجم کلی ارتباطات بشری را افزایش داده است اما کیفیت این ارتباطات چندان افزایش نیافته است. به لحاظ نظری، نتایج تحقیق حاضر با دیدگاه لینگ همخوانی بیشتری دارند؛ چرا که در میان پاسخگویان استفاده از تلفن همراه با تعمیق روابط آنها ارتباط داشته است نه با گستره روابط پرسش اصلی تحقیق حاضر این بوده است که آیا میان استفاده از تلفن همراه و روابط اجتماعی دانشجویان دانشگاه های یزد با خانواده، دوستان، همکلاسی ها و استادانشان ارتباطی وجود دارد؟ و این که آیا میان استفاده از تلفن همراه و گستره روابط اجتماعی دانشجویان دانشگاه های یزد ارتباطی وجود دارد؟ طبق نتایج تحقیق، در وهله اول می توان گفت که استفاده از تلفن با روابط اجتماعی افراد، چه در بعد مثبت و چه در بعد منفی، در بین خانواده، دوستان و در نهاد دانشگاه ارتباط دارد. به علاوه، استفاده از تلفن همراه موجب تعمیق روابط اجتماعی می شود اما تأثیری بر افزایش گستره آن ندارد.

منابع

- دلاور، ع (۱۳۸۱)، روش‌های تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی. تهران: انتشارات ویرایش، چاپ دوازدهم. موسوی، ک (۱۳۸۹)، قدرت اجتماعی موبایل. تهران: شرکت نشر بهینه فراگیر.
- وبر، م (۱۳۷۱) مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی. ترجمه احمد صدارتی، تهران: نشر مرکز.
[online] Retrieved from <http://www.realcim/realone/index.html>
- Arminen A (2007), *Review Essay Mobile Communication Society?* from ACTA SOCIOLOGICA 2007.
- Bond A, (2010), *Managing Mobile Relationships: Children's Perceptions of the Impact of the Mobile Phone on Relationships in their Everyday Lives*, 2010 17: 514 *Childhood*, The online Version of this Article Can be Found at: <http://chd.sagepub.com/content/17/4/514>.
- Campbell M (2005), *The Impact of the Mobile Phone on Young People's Social*.
- Campbell, S et al (2010), *Mobile Communication and Social Capital: an Analysis of geographically differentiated usage patterns*, from <http://nms.sagepub.com>.
- Devitt, Kandroker (2009), *The Role of Mobile Phones in Family Communication*, CHILDREN & SOCIETY VOLUME 23, (2009), pp. 189–202.
- Fox, Kate (2001), *Evolution, Alienation and Gossip. The Role of Mobile Telecommunication in the 21st Century*. Social Issues Research Center.
- Gergen, Kenneth J. (2002), *The Challenge of Absent Presence*. (In: Katz, James E./ Aakhus Mark A. (eds) *Perpetual Contact. Mobile Communication, private talk, Public Performance*. Cambridge University Press, Cambridge, pp. 227- 241).
- Geser, H. (2002), *Towards a Sociological Theory of the Mobile Phone*.
- Geser, Hans (2004), *Towards a Sociological Theory of the Mobile Phone. Sociology of the Mobile Phone*. <http://socio.ch/mobile/t-geser1.htm>.
- Hjorthol, R (2008), *The Mobile Phone as a Tool in Family Life: Impact on Planning of Everyday Activities and Car Use*, *Transport Reviews*, Vol. 28, No. 3, 303–320, May 2008 <http://dx.doi.org/10.1504/14IEM,2006>.
- Humphreys Lee, (2010), *Mobile Social Networks and Urban Public Space*, *From New Media & Society* 12 (5) 763–778.
- Kerjcie and Morgan (1970), *Determining Sample Size Research Activities*. Educational and Psychological Measurement: 30.pp.607-610.
- Kim, Ae- Ree & Mitommo. Hitoshi (2006), *Influences of Mobile Phone Text Messaging on Communications among the Young Generation in Japan, Korea and Taiwan: a Comparative Analysis*. *Global Information and Telecommunication Studies* Waseda University, 1-3-10, Nishi waseda, Shinjuku-ku, Tokyo.
- Kim. Ae-Ree&Mitommo, Hitoshi (2002), *Impact of Mobile Usage on the Interpersonal Relations*.
- Lasen, A. (2002), *A Comparative Study of Mobile Phone in London, Madrido and Paris*, www.receiver.Vodafone.

Ling, R. and B. Yttri (2002), *Hyper- Coordination via Mobile Phones in Norway: in J.katz and M.Aakhus (eds) Perpetual Contact: Mobile Communication, Private Talk, Public Performance*, pp. 139-69. Cambridge: Cambridge University Press.

Palackal, et al (2011), *are Mobile Phones Changing Social Networks? A Longitudinal Study of Core Networks in Kerala*, *New Media & Society* 13 (3) 391-410.

Ravichandran and Fielden (2009), *Negotiating Boundaries: Caregivers' Perspectives on Teenage Cell Phone Usage*

RibakRivka (2009), *Remote Control, Umbilical Cord and Beyond: The Mobile Phone as a Transitional Object*, *British Journal of Developmental Psychology* (2009), 27, 183-196, the British Psychological Society.

Tanaka K. (2003), *Small Talk With Friends and Family: Does Text Messaging on the Mobile Phone Help Users Enhance Relationships*, University of Washington.

Walsh, et al (2009), *the Phone Connection: A Qualitative Exploration of How Belongingness and Social Identification Relate to Mobile Phone Use Amongst Australian Youth*, *Journal of Community & Applied Social Psychology* J. Community Appl. Soc. Psychol., 19: 225-240

Wei, R et al (2006), *Staying Connected While on the Move: Cell Phone Use and Social Connectedness*.

Mobile Phone and Communication Behaviors of University Students in Yazd

Sharareh Mehdizadeh¹

Mojgan Khoshnam²

Abstract

The purpose of this study was to examine the relationship between using mobile phone and social relationships of the students studying in Yazd universities. The statistical population included 42426 students all of them studying in Yazd's universities. Kerjcie and Morgan (1970) table was used to determine the sample size and regarding the dispersion of statistical population stratified random sampling was used and 380 students were selected as the study sample. In this study the independent variable was degree of using mobile phone and the dependent variable, social relationships, was divided into three subscales of the relationship with family, friends, and the organization of the university. Using Campbell model (2005) the above mentioned subscales were extracted and examined. Based on Kim and Mitomu's (2002 and 2006) model the use of mobile phone was also examined in relation to the depth and width of students' social relationships. The results showed that there was a significant relationship between using mobile phone and the students' relationships with their family and friends and their relationships within the university. The results also showed that using mobile phone causes the increased depth of social relationships but no correlation with the width of social relationships was observed.

Keywords: Using Mobile Phone, Social Relationships, Depth and Width of Social Relationships, the Students Studying in Yazd Universities.

Cultural Research

11

Abstract

1. Assistant Professor of Social Sciences, Alzahra University. sh.mehdizadeh@yahoo.com

2. PhD Student of Cultural Sociology, Institute for Social and Cultural Studies, Ministry of Science, Research and Technology. m.khoshnam.p85@gmail.com